

Resums de la XXXI Jornada d'Antroponímia i Toponímia 16 de desembre de 2023 al Claustre de Sant Bonaventura (Llucmajor)

Primer bloc de comunicacions: malnoms

Malnoms, llinatges (cognoms) dobles o gravàmens de llinatge (cognom)? Designacions dobles en la documentació notarial mallorquina del segle XIV

Antoni Mas Forners (Universitat de les Illes Balears)

Des d'una perspectiva històrica, un hom pot plantejar que els malnoms, així com són entesos en l'actualitat (un mitjà de designació complementari o, fins i tot, alternatiu al cognom/llinatge), comencen a existir quan es consoliden i es fixen els llinatges/cognoms i se'n fixa la manera de transmissió. Això, en el cas de Mallorca, no s'estrevé fins al segle XIV, molt probablement com a conseqüència de la necessitat de determinar els vincles genealògics en les escriptures notariales i de fabricar llistes —sobretot, de contribuents i d'homes d'armes— i registres comptables i eclesiàstics en què la identificació de la persona resultàs inequívoca. Així i tot, al segle XIV, més clares vegades que no espesses, es pot observar que hi ha persones que apareixen a la documentació amb una denominació doble, de la qual resulta establir-ne la naturalesa.

En aqueixa comunicació es pretén estudiar en què consisteixen aqueixes denominacions dobles; és a dir, si es tractava de malnoms, de llinatges (cognoms) dobles o d'allò que els historiadors i genealogistes solen anomenar gravàmens de llinatges (cognoms), o de tot alhora. La mostra d'estudi consistirà sobretot en les designacions d'aqueixa casta que apareixen en els protocols de dos notaris de Muro de mitjan segle XIV —en Pere Terriola i en Berenguer Mulet—, en què aqueixes denominacions dobles són inusualment freqüents, cosa que fa que s'haja de plantejar: a) si, oralment, els llinatges es trobaven tan consolidats com suggereix la documentació; b) si, almanco en aqueix cas, l'aparició d'aquestes denominacions dobles en els protocols notariales reflectia les formes de designació habituals de la població cristiana d'aleshores.

Malnoms antics de Felanitx i Santanyí

Jaume Obrador Escalas

Aquest treball no és una recopilació exhaustiva dels malnoms antics dels municipis de Felanitx i Santanyí sinó una tria selectiva dels que tenen un suport documental per poder-ne esbrinar l'origen o la motivació, i també d'altres per raons de singularitat. Hem agrupat els malnoms ressenyats en cinc grans apartats, segons l'origen. Corresponen al primer els que tenen procedència antroponímica, bé d'un prenom o hipocorístic, bé d'un llinatge. Sovint, quan un d'aquests era singular o no molt corrent, els descendents del que el portava l'adoptaven com a malnom (*Monet, Donces, Ussola, Poncet, Beu, Claret, Estapoll, Esperança...*). Un segon apartat correspon als malnoms que procedeixen d'un topònim; és a dir, el nom d'un lloc amb el qual un individu està força relacionat crearà el malnom dels descendents (*Galerí, Cavea, Comte, Concarrí, Bauç...*). Un tercer està relacionat amb antics oficis o activitats dels avantpassats (*Cocover, Baster, Floquet, Torrer, Llevadora...*). Un quart apartat inclou els malnoms que s'originaren a partir d'algun aspecte o tret singular d'un individu, tant físic com psicològic (*Sull, Mengo, Ranquet, Brut, Xoixa, Cul de Covo, Cuatranca...*). I el cinquè apartat el formen els malnoms que no tenen una motivació clara (*Babo, Xamarri, Gató...*).

Primera aproximació als malnoms de Muro

Miquel Àngel Tortell Frontera

Partint de documentació dels segles XVII i XVIII —llibres de defuncions i de propietaris—, a més de registres del segle XX de la Societat de les Bísties, hem elaborat una llista de set-cents malnoms, que hem pogut lligar a un centenar de llinatges de Muro.

Aquesta informació serà contrastada amb informació de talles i manfallits dels segles XIII-XVI per esbrinar si tenen origen en llinatges perduts, així com constatar la perduració dels llinatges lligats a més malnoms. I també a fonts orals.

Pretén ser una primera aproximació a partir de la qual es pugui desenvolupar de forma més exhaustiva l'anotació dels malnoms, la seva evolució i el lligam amb els llinatges, així com l'origen que hagin pogut tenir a Muro.

Malnoms i noms de casa. Una aportació a l'antroponímia caimarienca

Antoni Ordinas Garau (Universitat de les Illes Balears)

Es tracta d'un treball inèdit que presenta com a principal aportació la recopilació i classificació de més de 300 malnoms i noms de casa del poble de Caimari. Aquest corpus antroponímic s'ha obtingut fonamentalment a partir de fonts orals, amb entrevistes realitzades els darrers temps i a final del segle XX, tot i que també s'han documentat alguns malnoms dels segles XVIII i XIX.

Noms i malnoms de futbolistes del RCD Mallorca (1997-2023)

Natàlia Fuster Amengual i Laura Miró Bonnín

Els malnoms són presents en tots els àmbits de la societat..., però en el futbol són especialment recurrents. Aquest treball se centrarà a enumerar-ne alguns dels més coneguts de futbolistes del RCD Mallorca des de l'any 1997 —amb l'arribada de l'entrenador argentí Héctor Cúper, la metamorfosi de l'afició i l'assoliment d'èxits esportius rellevants— fins a 2023.

Com han evolucionat segons el context esportiu, social i institucional? Com els han fet servir els aficionats i com han acabat transcendent als mitjans de comunicació?

Els malnoms que s'esmenten al treball es classificaran en categories (preestablertes o de nova creació), segons allò a què facin referència: trets físics, futbolístics, de procedència, etc.

Etnopoètica i malnominació. Una aproximació als glosats de malnoms a Mallorca

Andreu Ramis Puig-gros

Amb aquesta comunicació ens acostam a un conjunt de glosats enumeratius o descriptius que fan servir els malnoms com a proveïdor terminològic per anar confegint cada un dels mots i les gloses que conformen la composició etnopoètica. La distribució geogràfica de la vintena llarga de glosats compilats, així com la seva dispersió cronològica, ens permeten identificar i definir un subgènere que no és abundós, però que tampoc no era infreqüent.

A manera d'inventari preliminar, presentam una fitxa descriptiva de cada un dels glosats identificats, amb la localització, l'autoria (si es coneix), la datació, les referències documentals conegudes, les característiques, la quantificació de malnoms incorporats, etc.

Finalment, a partir de les peces inventariades, s'extreuen un seguit de conclusions referides a aspectes textuais i contextuals, tot fent especial èmfasi en la significació sociopolítica de la malnominació.

Els malnoms en el DCVB

Pere Garau Borràs (Universitat de les Illes Balears)

El *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) és considerat la principal obra lexicogràfica de la llengua catalana i una de les principals en l'àmbit romànic. Iniciat per Antoni Maria Alcover i col·laboradors el 1900 i continuat per Francesc de Borja Moll i col·laboradors a partir de 1932, suposa l'empresa de construir un «diccionari integral, que reuneix els materials de la llengua literària, dialectal, antiga i moderna» (Moll, 2000). Amb això, l'obra implica una recollida exhaustiva del lèxic parlat arreu del territori, combinada amb l'extracció i anàlisi dels usos literaris de la llengua. La digitalització del diccionari el 2022 ha incorporat el motor de cerca de la plataforma DBLex de l'IEC, fet que permet la cerca avançada dins els articles del DCVB. En aquesta comunicació proposam una exploració preliminar de l'obra per donar compte del pes que hi tenen els malnoms, a partir de la recerca terminològica que els identifica i la caracterització de les entrades que els contenen. Pretenem, així, oferir una primera visió del conjunt de malnoms inclosos en el DCVB.

L'aparició i la consolidació dels malnoms a la Part Forana de Mallorca. L'exemple del terme de Santa Margalida (segles XIII-XVII)

Antoni Mas Forners (Universitat de les Illes Balears)

En aqueixa comunicació es pretén estudiar el procés d'aparició i de consolidació dels malnoms a la ruralia mallorquina a partir de l'estudi d'un municipi o parròquia concret, l'antic terme de Santa Margalida, en el període comprès entre el segle XIII i el segle XVII. L'estudi es basa en la consulta i buidatge de milers de documents, de caire ben divers, però fonamentalment notarial i de naturalesa contributiva (estims i talles).

Estudi semàntic i apunt sintàctic dels renoms de casa del Catllar: de la candor a la malícia

Bernat Vellvè Blanch

Aquesta investigació troba els orígens al treball de final de grau inèdit intitulat «Aproximació a l'onomàstica de la vila i del terme municipal del Catllar (el Tarragonès)», defensat el juny de 2022 a la Universitat Rovira i Virgili i dirigit pel doctor Pere Navarro. En aquella ocasió es va confeccionar un inventari onomàstic, basat en les fonts orals, de 602 noms propis: 372 topònims i 230 antropònims (únicament renoms de casa).

Ara es proposa d'analitzar i sistematitzar semànticament els renoms de casa, presents també en bona part de la toponímia (fins a 120 topònims estan formats per un antropònim): oficis i professions, procedències, llocs i ubicacions, filiacions familiars, característiques i deformacions físiques, trets psicològics, sentiments, maneres de ser i d'actuar, etc., cosa que denota una idiosincràsia pròpia d'un ecosistema de coneixement singular.

A més a més, hi ha un tret sintàctic que els uneix transversalment: davant d'antropònim masculí generalment no s'explicita l'article personal; davant d'antropònim femení aquest article sempre s'explicita. Aquesta tendència reflectida en els renoms de les cases es replica (i és ben viva) en la llengua oral d'un parlar, el del Catllar, de base tarragonina, que, normalment, hauria d'explicitar els articles personals en qualsevol context.

Segon bloc de comunicacions: topònims

Els topònims de *Cansons populars mallorquines* (1896), d'Antoni M. Peña: una primera aproximació a la funció dels topònims del cançoner

Josep Nicolau Perelló (Universitat de les Illes Balears. Grup d'Estudis Etnopoètics)

L'any 1894 Antoni M. Peña, fill de l'intel·lectual Pere d'Alcàntara Peña, va dur a terme treball de camp sota les directrius de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria-Toscana amb l'objectiu de recollir rondalles i llegendes, i el resultat de la recerca fou el volum *Rondalles de Mallorca* (1895). L'any següent publicà —en aquest cas, per voluntat pròpia— el cançoner *Cansons populars mallorquines* (1896), d'aproximadament mil gloses d'entre quatre i cinc versos, on va incloure algunes cançons que havia recollit el 1894.

En aquest treball em centraré en els diferents usos dels més de 200 topònims del cançoner a partir del buidatge i de la classificació d'aquests segons la funció. Així, podrem establir l'aplicació principal dels noms de lloc més enllà de la simple descripció. A més, també localitzaré els topònims per complementar la recerca, ja que serà una eina útil per a la descripció dels casos.

L'ús de la toponímia en la poesia menorquina contemporània

Aina Gomis Sintes

Aquesta comunicació s'inscriu en el marc de recerca de la tesi titulada «La producció poètica menorquina contemporània i la percepció cultural del territori: aspectes retòrics i pragmàtics» i s'hi explica la metodologia del recompte toponímic que l'autora ha desenvolupat en el transcurs de la recopilació del corpus i les primeres conclusions a què ha pogut arribar. L'objectiu d'aquesta anàlisi és investigar la presència de la toponímia en la poesia menorquina, partint de la hipòtesi que hi és força present, i que aquesta recurrència es relaciona amb el vincle emocional poeta-illa i amb el pes que té el paisatge en l'articulació de la identitat menorquina. Un exemple paradigmàtic n'és l'obra *Geografies del vent*, de Pere Gomila, en què cada poema s'encapçala amb un topònim. El recompte permet, d'una banda, observar quins noms propis es repeteixen més i establir una correlació amb aquelles zones més representatives de l'imaginari col·lectiu referent a Menorca (generalment, el litoral com les cales, amb una gran presència als poemaris). D'altra banda, permet identificar en

quines generacions de poetes és més comú l'ús de topònims i relacionar-ho, si és possible, amb factors contextuals. Es tracta d'una investigació molt incipient, però que pot donar molts de fruits a mesura que avanci.

La toponímia rural i litoral des Coll d'en Rabassa i l'horta Baixa de Palma

Dídac Martorell Paquier (Universitat de les Illes Balears) i Pere Galiana Veiret

En aquest treball es recull sistemàticament la toponímia rural i litoral des Coll d'en Rabassa i l'horta Baixa del terme municipal de Palma, prenent com a punt de referència els horts i possessions, així com els topònims costaners que es desenvoluparen en aquesta zona durant el segle XX i fins al boom turístic. Es recullen, per fitxes, més de tres-cents topònims de més d'una vintena d'informadors i documents històrics. Molts d'aquests noms de lloc avui en dia ja no són operatius a causa dels grans canvis que ha sofert aquesta zona (aeroport de Son Santjoan, depuradora EDAR II, polígon industrial de So n'Oms, etc.). Per elaborar el recull s'han seguit els criteris més actuals elaborats per la Societat d'Onomàstica, que trobam en obres de referència, com ara a Ferrer, Vicent i Ribes, Enric (2023). *La toponímia de Formentera*. Es presenten amb un sistema per fitxes, amb numeració, classificació per tipus, proposta ortogràfica seguint les darreres normes de transcripció i normativització toponímica de l'IEC per al Nomenclàtor Toponímic de les Illes Balears (2016), transcripció fonètica semiestreta en AFI, geolocalització amb el sistema de coordenades WGS84 i una petita descripció de l'indret.

Notes històriques i microtoponímia de Son Joan Jaume (Llorito)

Pau Bibiloni Jaume, Antoni Ginard Bujosa, Andreu Ramis Puig-gros i Joan Vanrell
Torelló

Aquesta comunicació fa part d'una sèrie de reculls toponímics del terme municipal de Llorito en què pouam en la història del territori per entendre els noms de lloc que han arribat als nostres dies per tradició oral. Aquest objectiu ens mena a conjuminar el corpus de documentació històrica habitual (estims, cadastres, amillaments, *apeos*, cartografia, etc.) amb la informació oral a peu de terrer. En aquest cas, l'informador principal fou Antoni Ramis Jaume, *Rosset* (1929-2011). El treball de camp el varen dur a terme a les acaballes del segle XX Andreu Ramis i Pau Bibiloni. L'any 2015, Joan Vanrell n'elaborà l'aixecament cartogràfic.

Les terres que provenen de l'antiga possessió de Son Joan Jaume se situen al nord del nucli urbà del poble i ocupen una extensió aproximada de 0,57 km² (aproximadament un 3,27% del terme municipal). Històricament ocupaven una llenca de terres de conrò i garrigues magroses situades entre el camí reial de Sineu a la ciutat de Mallorca i les possessions de Son Joan Arnau i Son Gelabert —les antigues Tortines. A hores d'ara, fruit d'un procés d'establiment i fragmentació que es perllonga entre els segles XVIII i XIX, Son Joan Jaume és una propietat gairebé totalment parcel·lada.

Com en altres ocasions, aportam un resum amb les referències històriques, essencialment centrades en l'evolució de la propietat, i el repertori toponímic amb la pertinent localització cartogràfica.

Senyes i pesqueres de la badia de Palma

Jaume Amengual Serapio

Per a la comunicació dels pescadors, a tots els indrets és molt important saber quina és la toponímia de les contrades, per poder informar on estan calats els ormejos i no molestar-se els uns amb els altres.

Hi ha llocs on es fa servir el nom de la zona on es pesca i, si no som tan a prop de terra, es fan servir senyes (enfilacions) per poder posicionar-se i trobar els ormejos. Avui dia, això es perd a causa de la introducció de les noves tecnologies. Però, i si un dia es perd la connexió?

S'han de recordar aquests talassònims, com em va ensenyar el meu pare, perquè els que ens venen darrere sàpiguen com ho feien els nostres avantpassats.

En aquesta comunicació es recolliran els talassònims des del far de Cala Figuera fins al cap Blanc i s'explicaran els diferents punts de referència i els ormejos de pesca que s'hi feien servir. La replega es farà principalment a través de la memòria oral dels pescadors.

Rural i urbà: camins i carrers a sa Indioteria (Palma)

Antoni Ginard Bujosa (Universitat de les Illes Balears)

Sa Indioteria, a la perifèria de Palma, és una antiga àrea rural que té l'origen en parcel·lacions en petites i mitjanes propietats (segles XVII-XVIII). La consolidació dels assentaments en disseminat es produí durant el segle XIX. Sobretot a partir de la dècada de 1960, l'espai s'ha anat transformant de manera progressiva a causa del procés de colonització urbana.

La dualitat rural-urbà es posa de manifest a través de la denominació de la xarxa viària, dels camins i dels carrers. Els camins són un element del món rural, amb noms propis que segueixen una pauta de caràcter històric i tradicional. Els carrers s'han anat configurant en paral·lel a l'avanç de la urbanització, sobretot a partir de la dècada de 1970. Alguns dels noms propis assignats als carrers han estat objecte de discussió. Les parcel·lacions en sòl rústic també han donat lloc a l'aparició de nous vials.